

A LITERATURA GALEGA ENTRE 1936 E 1975

1. Antoloxía de textos

1

Xogo ruín

Aquil neno
pincháballo os ollos
ós paxaros;
e gustáballo ver saír
esa gotiña
de aire e de lus,
ise rocío limpo
de mañanciñas frescas.

Logo botábaos
a voar
e riase de velos
topar contra o valado
da súa casa,
con un ruído
moi triste.

Creceu e foi daquiles.

LUÍS PIMENTEL, *Sombra do aire na herba* (1959)

2

Penélope

Un paso adiante i outro atrás, Galiza,
i a tea dos teus soños non se move.
A espranza nos teus ollos se espreguiza.
Aran os bois e chove.

Un bruar de navíos moi lonxanos
che estrulla o soño mol coma unha uva.
Pro ti envólveste en sabas de mil anos,
i en sonos volves a escoitar a chuva.

Traguerán os camiños algún día
a xente que levaron. Deus é o mesmo.
Suco vai, suco vén, Xesús María!,
e toda a cousa ha de pagar seu desmo.

Desorballando¹ os prados coma soño,
o Tempo vai de Parga a Pastoriza.
Vaise enterrando, suco a suco, o Outono.
Un paso adiante i outro atrás, Galiza.

XOSÉ MARÍA DÍAZ CASTRO, *Nimbos* (1961)

3

Deitado fronte ao mar

Lingua proletaria do meu pobo,
eu fáloa porque si, porque me gusta,
porque me peta e quero e dáme a gana;
porque me sae de dentro, alá do fondo
dunha tristura aceda que me abrangue
ao ver tantos patufos desleigados,
pequenos mequetrefes sen raíces
que ao pór a garavata¹ xa non saben
afirmarse no amor dos devanceiros.
Falar a fala nai,
a fala dos avós que temos mortos,
e ser, co rostro erguido,
mariñeiros, labregos da linguaxe,
remo e arado, proa e rella sempre.

Eu fáloa porque si, porque me gusta
e quero estar cos meus, coa xente miña,
preto dos homes bos que sofren longo
unha historia contada noutra lingua.

Non falo pra os soberbios,
non falo pra os ruíns e poderosos,
non falo pra os finchados,
non falo pra os baleiros,
non falo pra os estúpidos,
que falo pra os que aguantan rexamente
mentiras e inxustizas decotío;
pra os que súan e choran
un pranto cotidián de bolboretas,
de lume e vento sobre os ollos núos.

Eu non podoo arredar as miñas verbas
de todos os que sofren neste mundo.
E ti vives no mundo, terra miña,
berce da miña estirpe,
Galicia, doce mágoa das Españas,
deitada rente ao mar, ese camiño...

CELSE EMILIO FERREIRO, *Longa noite de pedra*

¹ garavata: gravata.

4

Longa noite de pedra

*No meio do caminho tinha uma pedra
tinha uma pedra no meio do caminho
tinha uma pedra
no meio do caminho tinha uma pedra.*

CARLOS DRUMMOND DE ANDRADE

O teito é de pedra.
De pedra son os muros
e as tebras.
De pedra o chan
e as reixas.
As portas,
as cadeas,
o aire,
as fenestras,
as olladas,
son de pedra.
Os corazóns dos homes
que ao lonxe espreitan,
feitos están
tamén
de pedra.
E eu, morrendo
nesta longa noite
de pedra.

CELSE EMILIO FERREIRO, *Longa noite de pedra* (1962)

5

En tódolos pobos hai un neno murcho

En tódolos pobos hai un neno murcho,
sen niños, nin merlos, nin píos.
Un neno que coñece as esquinas tristes,
cidades somerxidas, peixes mortos
e o laiar da noite coma un anxo negro.

Polo vento morno bolen os paxaros
e as pedras reloucan embaixo das herbas.
Os peixes máis claros esvaran.
Hai festa nos prados,
mais en todas partes hai un neno murcho.
As arbres son gaitas,
mais en todas as partes hai un neno murcho.
As rapazas fian,
mais en todas as partes hai un neno murcho.
Roca bullangueira,
mais en tódolos pobos hai un neno murcho.

LUZ POZO GARZA, *O paxaro na boca* (1952)

7

No vento de mazán que se desfraga
nos cons e pedregullo solar
de cabo de Home e Punta do Cabalo de Fora
reclamo a liberdade pró meu pobo.
No meniño que dorme
no edredón dos teus ollos
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nas vellas mans agrarias,
nas loias amorosas dos estíos
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nos bicos acedísimos e tenros
dos meus fillos inmensos
reclamo a liberdade pró meu pobo. [...]

X: L: MÉNDEZ FERRÍN, *Con pólvora e magnolias* (1976)

6

Terras outas e solas!

TERRAS outas e solas!
Serras longas mouras!
Eu son esta coor de soidá...

Ancares soñados co lonxe!
Penas de Marco de Medio Mundo en ringuileira
[do Candedo ás Moás!]

Cimo da Devesa!
Alto da Lucenza
Formigueiros Montouto Pía-Páxaro
tesos cumes do Corel! Pobos probes
ardidos de tristura mouros de queimados!

Lor ruxindo polo val pecho!

Ucedo e ucedo!
Fontiñas outas
penedos
carrozos escuros
fragas agros soutos e devesas!
labregos e pastoras
Que sólo vistes
istes tesos i estes vales!

Aturula a curuxa e canta o cuco
medindo o tempo quedo que se para no cor e tornándose
contra un vén cravarse no sitio onde máis se sinte...

UXÍO NOVONEYRA, *Os eidos* (1953-54)

8

Polas ondas sen muros e sen diques,
polo lombo do Atlántico azulado,
brinca e bufa o arroás todo apurado
perseguinto os bonitos i os alcriques.

Máis alá de Sobrido ti me gués,
mariñeiro de Cangas, ti me leves
para ver os espumallos i os percebes
e mirar dende a popa as illas Cíes.

Máis alá do Cabalo e Cabo de Home,
da Negra e deses baixos de Biduído,
mariñeiro de Cangas, vas perdido
e o mar é un gran misterio que te come. [...]

BERNARDINO GRAÑA, *Profecía do mar*

Os lobos

Moitas veces ouvín dicir que os lobos non atacan as persoas. E isto non é certo. O segredario de Caldas foi comido por eles cando voltaba da feira de Viana. Algúns dixeron que o mataran por arroubalo, e que despois o comeran os lobos; mais a douscentos metros de onda o comeran foi atopado un lobo morto coa gorxa afuraiada por unha bala.

Aqueles días viran os pastores unha manada de dez cunha loba con tres lobecos. Era tempo de neve, e baixaran da serra da Moá. Ó parecer, despois de esgotados os cartuchos, quixo subirse a unha árbore, mais non puido. Alí estaba a seu carón o revólver con seis cartuchos baleiros no bombo. Era un bo revólver americano. Ó sentirse feridos algúns lobos, todos se botaron riba del. Se tivese un bo foco eléctrico ceicais se salvara. O lobo se non se lle fire de morte é peor. Eu matei un con dous tiros de postas. Foi morrer tres cantos máis aló de onda o asegundara. Atináralle na testa e no fociño, e ía deixando un regueiro de sangue. Arrincaba cos dentes os cañotos das xestas. Ceicais non se me arrepuxo porque era de día.

De noite médralles o corazón e son moi valentes. Non vos riades. Tamén lles pasa iso ós lobicáns. O señor cura de Peites tiña un. De noite íase ó monte e chamaba ós lobos. Viñan con el. Din que abría os tarabelos das cuadras coma unha persoa. Unha noite velouno o señor cura. Era un gran cazador. Tiña un rifle de dez tiros seguidos que lle trouxera un sobriño de California. Meteulle dous tiros seguidos no entrecello ó galgar un pasadelo. O crego estaba na xanela da reitoral cun foco, e o lobicán voltaba do monte, polas tres da mañá, acompañado dos lobos. Abrírono e esfolárono axiña, e viron que tiña o corazón finchado.

¿Sabedes cando se atreven os lobos cos homes? Cando teñen moita fame, ou cando se decatan de que lles teñen medo. Por iso case que nunca atacan a tres ou máis xuntos. Cando atopan un home só pola serra, pónense a traballalo. Teñen

moito istinto... Xa veredes cómo o traballan. De primeiro, acompañano; despois, pónenselle diante; máis tarde, chéganlle a zorrega-las pernas cos rabos... Así, pouquiño a pouquiño. Vén un intre en que o home xa non pode máis. O medo alporízalle os cabelos. Parécelle que lle cravaran arames na testa. Váiselle a voz, perde o sentido. Xa está perdido. Bótanse os lobos enriba del e esnaquízano. Cada vinte anos ou menos, dáse por estas terras un caso deses. Desaparece un home. Crese que o mataron ou que fuxiu prás Américas. Ó cabo de dous ou tres anos ninguén fala del. Un cazador atopa nunha xesteira unha caveira. ¿De quen sería? Así lle aconteceu ó Pastrán de Vesuña, hai moitos anos. Mais se o home non perde a coraxe, non se atreven con el.

Todos coñecedes coma min ó Emilio, o castrador de Rugando. Atendede ben e xa saberedes que é certo todo canto levo dito encol dos lobos. E vostedes tamén, señoritos...

Non habería rapaz coma el se non fose tan xogantín. Xogaba ata a camisa. Unha vez, na cantina da Cruz, xogou a besta con tódolos arreos, e perdeuna. Tivo que andar a pé castrando ranchos dende Leixazós a Pacios ou de Bustelo a Vilañán. Era home moi botado pra diante, e o primeiro nas liortas.

Se non me trabuco, fora pola Santa Lucía cando lle aconteceu o que vos vou contar. Por ese tempo todos sabedes que non traballan os capadores. O bo do home adicábase á farra. Había pouco que casara cunha moza de casa forte. Xa estaba en pratos cun xateiro da Ermida pra mercar un cabalo.

Querían moito en tódolos sitios onde capara ranchos, e convidábano sempre á mata. Aquel día xantara en Arnado. Xa se sabe como son eses xantares da mata. Empezan ás doce, poño por caso, e rematan ás cinco. O figado asado con aceite e pemento, os roxóns e o raxo. Viño, nunca falta. Tempo de fartura. Xantara aquel día en cas do Rulo. Enchéranse de néboa os cavorcos. Non se vía un burro a tres pasos, dispensando.

O Rulo díxolle que pasara a noite na súa casa.

—Andan os lobos—advertiulle— moi bastos. Con esta néboa tan mesta pódeste esfragar. Non che pase coma ó Bieito da Corga, cando ía pra Ferramolín, que se derrubou polo canto do Mazo e foi dar ó río. Alí quedou defunto, cos cadrís partidos por testalán, pois teimou coma ti por saír de Vilarbacú unha noite coma a de hoxe.

Mais o capador había pouco que casara, como vos dixen, e non houbo xeito de facelo quedar. Nin tan sequera quixo levar algúns fachucos de palla pró camiño. E alá se foi o Rugando tan só cunha cachava de freixo e a súa navalla no peto para se defender. Grazas a Deus que coñecía ben o camiño. Xa levo dito que era home valente. El mesmo mo contou en Santa Cubicia de Quiroga, na tasca do Avelino. [...]

ANXEL FOLE, *Á lus do candil. Contos a carón do lume* (1953)

A esmorga

– Non señor, non; cando se armou a zarracina no mesón do Roxo, nós xa saíramos. Quedámonos por alí cerca sen deixar de vere, para albiscar o que pasaba.

– Si, señor; vimos que sacaban ao Zamorano, ferido, que se lle vía a cara ensanguentada. Despois saíron outros, todos envurullados nunha grande liorta de paus e navallazos.

– Non señor, non; dígollo outra vegada... Bastante temos co noso sen que nos teñamos que cargar con cousas que non fixemos... Perdemos os cartos nunha partida de sete e media que tiñan armada uns xamoneiros masidaos, que son xente moi caloteira e andan a la salta buena polos feirais, con baraxas amaestradas. Díxenllo ao Bocas pro non me fixo caso...

– Que hei de saber o nome? Digo esto porque mo dixeron uns do Ribeiriño que atopei aló.

– Non, señor; tampouco sei como se chaman... Sei que son do Ribeiriño porque os teño ollado aló, na taberna do Sancristán.

– ... pois voltamos para a cidade. Subimos pola carreteira de Trives e metémonos pola Travesía sen atopar a ningún... O Bocas seguía coa súa teima e agora estaba aínda máis acirrado nela porque quedáramos sen cartos.

– Coido que non, agora que xurar non o podería xurar. ¡Quen sabe o que pasa nos adentros de cada un! A teima somellaba sere, de comenzo, para vere de novo á belida señora. Cecais dimpoixa a ocasión...

– Señor, prégolle que non me faga decire o que non dixen... Dixen que quedara sen cartos e ren máis, e que quizabes por eso voltara á teima de irmos de novo á casa dos Andrada. Ao mellor si saíramos da timba con cartos dabondo, daríalle a vértola por facer outras cousas, digo eu... que eu non estaba dentro dil para sabelo...

Con que ao chegar perto da Praza Maior, oíronse as tres da mañá, no reló da catedral. A xiada estraba as rúas e mais os tellados, que todo somellaba de vidro polo moito luar, i os charcos da chuvia estaban outra volta adurecidos polo carambello. Cando pasamos pola Lameda aínda se vía o relustro do lume do pazo, que me desacougou moito velo, pois xa me esquecera; ou, ao menos, non pensara nil. [...]

E. BLANCO AMOR, *A esmorga* (1959)

EU son...

...Balbino. Un rapaz da aldea. Coma quen di, un ninguén. E ademais, pobre. Porque da aldea tamén é Manolito, e non hai quen lle tusa, a pesar do que lle aconteceu por causa miña.

No verán ando descalzo. O po quente dos camiños faime alancar. Magóanme as areas e nunca falta algunha brocha para espetármese nos pés. Érgome con noite pecha, ás dúas ou tres da mañá, para ir co gando, restrebar ou xuntar monllos. Cando amañece xa me doe o lombo e as pernas. Pero o día comeza. Sede, sol, moxardos.

No inverno, frío. Ganas de estar arreo ó pé do lume. Muíños apeados. Faladurías de neves e lobos. Os brazos son coma espeteiras para encolgar farrapos. Murnas, fridas, dedos sen tentos.

¡Que saben disto os nenos da vila!

Eles ignoran o que eu penso mentres boto ó corpo un gurrucho de caldo con broa. Ou o que sinto cando estou no monte pingando, aterecido, vendo por entre a chuvia un fantasma bretemoso en cada árbore.

A aldea é unha mestura de lama e fume, onde os cans ouvean e a xente morre «cando está de Deus», como di a madriña. Os rapaces somos tristes. Enredamos, corremos tras dos foguetes e ata rimos, pero somos tristes. Temos a pobreza e os trafegos da terra aniñados nos ollos.

X. NEIRA VILAS, *Memorias dun neno labrego* (1961)

O Suso

A voz do Suso chegou a min fortemente, como unha corneta que rinchase:

–Manolito. Baixa. Baixa.

Eu obedecín. Todos os rapaces da Barbaña obedeciamos ao Suso. El era sorprendente. Tiña uns ollos escuros; ollos de animal de baixoterra, opacos, fixos. Non era posible deixar de cumprir os seus desexos. El non mandaba, simplemente desexaba. Estivera tirando pedriñas contra os vidros do meu cuarto. Eu abrira a fiestra e el berroume duro:

–Manolito. Baixa. Baixa.

Baixei. Desencolgueime pola vella cepa, máis vella que o meu avó, aquela tan vella que facía garda inmóbil na porta da nosa casoupa da Barbaña.

–Hai un rapaz no río –díxome o Suso.

Eu non lle demandeí se é que o rapaz afogara. Pero voltei a testa, inquirindo, como a testa dunha víbora. Respondeume:

–Está cerca da Pasarela. Ten os ollos abertos... Éche un rapaz.

Detívose e preguntoume pregando o entrecello:

–Tes medo?

Ía eu permitir que o Suso supuxera aquilo? En verdade tiña medo. Pero o caso é que todos os rapaces da Barbaña tolearían de pracer se Suso os fora tirar do leito ás dúas da mañá para ir ver un afogado. E eu mesmo sentía un pracer xugoso e doce, como se mordera unha grande mazá que me enchera a boca. Pero eu tiña medo e sabía que chegado o intre había ter aínda máis medo. Díxenlle:

–Non. Non teño medo. E logo?

Puxémonos a andar á beira do río. A néboa era lixeira, coma un cristal algo sucio. Facía frío. Saíra con roupa de menos e cando me dei de conta daba dente con dente.

–Estou atarecido, Suso.

El non respondeu. Agora que recordo, xa non dixo máis nada en todo o tempo que durou o noso camiñar á beira do río. Daba eu un paso e un medo novo botábame unha poutada igual que un gato bravo, irritado. O río da Barbaña fede: alí concéntrase toda a merda de Ourense. Ergueuse vento e tiven máis frío. Pero, sobre de todo, molestoume o grande rumor dos canavais, axitados coma unha cabeleira erecta que berrase. Fixeime no Suso. O Suso sempre tranquilizaba coa cara morena e fina que el tiña e os xeitos seguros. E a punto estiven de berrar: o Suso ía coa cabeza baixa camiñando con pasos inseguros, todo denotando nel inseguridade. Fiquei perplexo e pareime, cos ollos moi abertos, el non fixo máis nada que isto: olloume fixamente, fixamente. Como só el sabía ollar. Eu recuperei a calma no acto.

Saquei dous pitos que lle roubara ao meu pai. O Suso dixo que non coa cachola. Eu acendín un. Parei. O Suso seguía a andar. Deime de conta de que as pegadas do Suso non erguían absolutamente ningún ruído e por segunda vez estiven a punto de berrar... Pero mordín o labio inferior e seguín, notando que un delgado sangue me escoaba polo

queixo. O Suso parouse. Estaba algo lonxe de min, enriba dunha cañería de formigón armado. Pareceume alto e lonxe. E moito. Berroume como adoitaba berrar, como unha corneta:

–Manolito. Xa chegamos. Está na beira, ti busca por alí. Eu vou por alá.

As últimas palabras removéronme e puxéronme carne de galiña. Tatexei:

–Non... Non...

E el repetiu:

–Eu vou por alá.

Vin desaparecer os seus ollos opacos e poderosos. Foise. E eu púxenme a buscar o rapaz afogado ao resplandor escasísimo que viña do barrio do Couto. O vento rizaba a auga porca da Barbaña. E batíame o fedor na cara coma unha sucia man. Metín un pé no río e mordeume un frío agudo.

E atopei ao rapaz afogado na beira, a flor de auga. Foise o medo inexplicabelmente.

Era un rapaz –visto entre a néboa, entre a auga, á luz afas-tada do Couto– de proporcións parellas ás do Suso ou ás miñas. Chamei:

–Suso. Suso. Suso.

Deille a volta moi asustado, pero sen medo. Deille a volta. O rapaz afogado tiña ollos de animal de baixoterra. Tiña os ollos do Suso. Tiña a admirada cara do Suso. O rapaz afogado era o Suso.

Botei un berro liso e longo como unha lombriga. A néboa espesara. O vento quería fender os canavais. Volvín berrar e o berro foi outra vez longo e repulsivo. Caín. Erguinme. Inicieí unha carreira cega. Ao final da miña fuxida de pequena besta horrorizada, estaba a miña casa. E metínme na cama acorado e molladísimo. Pasou o tempo. Pasou o que quedaba de noite, nun estado de semi-inconsciencia. E toda a rapazallada do barrio comezou a berrar baixo da miña fiestra.

–Manolito, Manolito. O Suso afogou onte no río. O Suso afogou onte no río.

Erguinme e mirei o río. Era día grande. Non había néboa.

XOSÉ LUÍS MÉNDEZ FERRÍN, *O crepúsculo e as formigas* (1961)

A superficie está lañada xustamente por onde falta a pintura. Anteriormente fora verde, agora era moura, denegrida, marrón, arrubiscada. As estelas eran máis claras. O respaldo continuaba sendo verde e contrastaba co negro enferruxado das patas de ferro. Nalgunhas partes, sobre todo nas extremidades, había pequenos buracos.

Esperto con dor. Teño unha orella metida nun dos buracos máis grandes. As miñas mans penden de ambas as bandas da táboa lañada, engadíndolle dúas patas ao banco, dúas patas curvadas e redondas cunha base sobresaíndo contra fóra coma un sillón estilo Luís XV.

No banco, no extremo oposto de onde se atopa a miña cabeza, sobresaen as punteiras rompidas dos meus zapatos. Ergo un brazo con coidado, comprobando que este desprazamento non afecta en absoluto á estabilidade do banco. Apoiando un brazo no respaldo, e cun pequeno pulo, podo por fin tirar a miña orella do buraco, mentres coa outra man baleira apalpo a orella. A miña man arrédase instintivamente como se recibira unha descarga eléctrica. Un pouco estrañado volvo intentar o achegamento. Esta vez devagar, e comprobo que a miña orella está quente. Toco a outra e está moi fría, igual que as miñas mans, como todo o meu corpo. Decátome de que teño frío, e o meu corpo comenza a tarambelear, a tremer. Volvo achegar a miña man á orella. Podería intentar quentala. É agradable. Agora podo pensar. Penso. Poden ocorrer dúas cousas:

1.ª. Que a miña orella quente a man.

2.ª. Que a man arrefría a orella.

Estudando ambas as posibilidades chego a esta conclusión: tendo en conta que todo o meu corpo está xeado excluindo a orella, é máis probable que sexa esta a que termine arrefriándose, e será mellor retirar a man da orella e continuar pensando para resolver a situación.

Teño unha orella quente. Esta orella está quente porque estaba introducida nun dos buracos máis grandes que hai no extremo do banco e, posiblemente, metendo a outra orella no buraco consiga quentala e deste xeito chegar a ter as dúas orellas quentes. Teño, logo, que buscar o buraco.

MARÍA XOSÉ QUEIZÁN, *A orella no buraco* (1965)

14

Vou quedar cego

Pregunteille á mamá: «Vou quedar cego?». Respondeu: «Non». Pero non a creo. Hoxe pola mañá, cando me levaron para o corredor do patio, ao sentir o sol pousado na miña pel, dixeran: «A ver». Metín este dedo pola esquina dun ollo, levantando a venda por ver se vía algo, pero non vin nada. Nin sequera unha pouca claridade. Nada. Eu xa tiña a cousa medio tragada, pois pola Santa Lucía a mamá levoume a Paredes de ofrecido. Aínda que me quixeran enganar, ben se vía que a peregrinaxe era por min, porque non me deixaban chistar nin cantar. En cambio a miña irmá ía xogando polo camiño, collendo estraloques e falando coa xente. E eu calado e a mamá dicíndome: «Rézalle unha salve á santa». E eu rezando sen ganas porque o sol quentaba e o camiño era longo e malo, que haberá dúas leguas todo polo monte. Eu lembrábame de cando levaron a nena ao San Benito, que tampouco lle daban acougo facéndoa rezar como me facían a min agora. Ela quería xogar comigo, pero non a deixaban. En troques eu facía o que quería e ninguén me rifaba. E tamén se ve que hoxe na casa fago o que quero e a mamá non me regaña por nada e estame sempre: «Queres tantiño mel, prenda?», «Queres un pouco viño con azucre?», «Heiche traer pan branco da vila». Ben se ve que é que vou quedar cego. Onte rifáronme porque dixeran que ao Camilo xa non lle quería por me dar coa pedra, pero só me rifaron onte. E a mamá sempre que fala do Camilo di que é bo neno e que non o fixo adrede, que iso lle pasa a calquera. A mamá fala así porque sabe que quedo cego e para que non lle garde xenreira ao Ca-

milos para toda a vida. En adiante vou ser como o Nicolás, que anda cun caxato da casa para a aira ou da casa para a igrexa. E de aí non sae. E o papá vese que anda triste porque fala pouco e antonte, cando quedei durmido á hora do xantar, espertoume e dixo: «Durmiches de noite?». Respondílle que si, pero non era certo. Levo máis dunha semana sen pegar ollo. Cando me meto na cama éntreme unha pena negra no corazón e pónseme o sangue todo cheíño de formigas e acóchome ben abaixo e tápome pola cabeza e rezo. Pero ao rezar non me pasa. E sigo rezando para durmir, pero debo ser moi malo, que xa teño tragado para min que o da cegueira debe ser un castigo polos meus pecados. Agora non, pero antes a mamá xa me dicía: «Ti es un pecadento e has ir ao inferno». E ben se ve que vou ir porque rezo e Deus non me fai caso e non durmo. O verán que vén teño que volver á Santa Lucía de ofrecido e sen ganas de xogar nin de estourar os estraloques. E se fai sol, aguanto, que así tamén fago penitencia polos meus pecados. Neste momento fai sol. Meto o dedo por aquí, por unha esquiniña, e non vexo nada. Chámame a mamá: «Ramonciño». «Mande vostede». «Estás ben». «Estou». «Cómpreche algo, miña prenda?». O sol debeuse meter detrás do monte do Picouto. Xa non quenta. De aquí a pouco virá a noite. Logo cearemos e despois iremos todos a durmir. Só de pensalo échese o sangue de formigas e unha pena grande e negrísima méteseme dentro do corazón.

CARLOS CASARES, *Vento ferido* (1967)

Unha sala no castelo de Elsinor. Paredes núas, afumadas. Onde non, pousa o mofo verde, que brilla en esmeralda ou ouro vello cando o roza a raiola do sol ou a lus das lámpadas. Á dereita, unha grande escaleira de pedra que rube á Torre dos Esperteiros. Á esquerda, unha cheminea: no fogar arde un lume canso. Outas bóvedas e podentes trabes de carballo. Unha única fiestra, ao fondo, aberta sobre a néboa da mañá. Aquí e acolá, nas paredes, fiteiras e seteiras. A sala é terrea. Non se escoitan os pasos da xente. O coro baixa amodo pola escaleira. Un fato de xentes escuras, sen idade nin sexo, que visten roupas pardas, ou da color do fume e do mofo, que arrimadas ás paredes, confúndese con elas. A parte do Coro vana declamando como por quenda, as xentes estas, adiantándose do mesto grupo para dicila, e volvendo presto ao anónimo. Vóces, as do Coro, súpetas unhas, apaixonadas outras, outras graves e reflexivas.

ESCENA I

O CORO. (*Deténdose na metade da escaleira, apoiando as mans na varanda.*)

Benvidos a Elsinor, señores! Aquí en Elsinor todos temos pechado por mor do vento. Non hai no mundo lugar máis venteado que Elsinor. Todo ten que estar dentro: a xente, o gado, o xardín. E é culpa do vento irado. A ninguén lle praxe saír de Elsinor con tanto vento fóra, semellante a un grande exército ouveador que cercase Elsinor por toda unha longa noite. Por iso os de Elsinor somos xente de pálida pel. Quen sae ao campo en Elsinor? (*Seguen baixando.*) É a verdade: estamos en demasía xuntos entre as paredes antigas de Elsinor. Un home é el mesmo e, asemade, unha grea de homes, uns donos de seu, criados outros, e cada quisque arrastra por cámaras e corredores os vagos pensamentos propios, os soños, as arelas, as inqedanzas e as iras, a ambición, a luxuria, o medo tamén. [...]

ESCENA II

Entra Hamlet por unha porta á dereita, debaixo do rechán da escaleira. Viste de negro, con capa curta. Trae nunha man un libro e noutra unha viola. Pousa ambas as cousas nunha cadeira que hai preto da fiestra.

CORO: Bos días, flor da mocidade! A brétema non deixa hoxe mirar o teu reino. Naves ancoraron na badía non ousando navegar, que non se ben distingue o mar da terra.

HAMLET: Bos días! Pero, quen es ti? Que fas na antecámara de El Rei de Dinamarca?

CORO: Son o coro. En toda peza de teatro debe de asistir o Coro. Son un e son moitos. Podo ser a noite e o día,

verbas secretas, boatos que corren, sombras que pasan de aquí para acolá escoitando. Eu son o señor vagas sospeitas, don murmuracións, micer memorias de tempos idos, don ollo figando por unha pechadura, un profeta na praza...

HAMLET: E o teu testemuño é verdadeiro?

CORO: Soamente en parte. Garda ben para ti mesmo, que es unha señoría ilustre, un príncipe real, unha nobre e ergueita cabeza, un corazón xeneroso, un espírito leal, un breviario, en fin, de perfecta xentileza encadernado de luxo en pel suave e perfumada, e, no lombo, solemnes letras de ouro. ¿Podo eu, o Coro, ler todas as túas páxinas en outa voz diante desta ilustre concurrencia?

HAMLET: Non. Páxinas hai en min que a min mesmo mas vedo. Outras soamente as podería ler eu, finxindo coa miña voz máis confidente, coma quen agasalla a escuso cun vaso de licor de prezo, vido de moi lonxe. Ouviche algunha vez falar á serpe? Unha voz semellante precisaría. Outras páxinas de meu son confusos soños emborrallados. Outras hai que son un pouquiño de música doce á hora vespertina.

CORO: Ofelia, quizais!

HAMLET: Como o sabes? (*Achégase á cadeira, toma a viola nas mans e pulsa dúas cordas. Volve pousala.*) Si, Ofelia. Esta, é a música, o luceiro, o cheiro das rosas de Oriente nas noites de verán. Ofelia! Ponte no meu lugar: abondarame Ofelia? Hei de ser sempre un estudante namorado? Madurecen os froitos nos hortos, o trigo chega a sazón e é segado, o poldro brincador faise pesado palafrén. Pode unha alma estar sempre pendente dun sorriso?

CUNQUEIRO, *O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca* (1959)

Castelao

Cando cheguen os tempos non chegados
cando canten as mans traballadoras
nas doídas manceiras dos arados
e nas salgadas redes pescadoras,

Galicia ceibe tallará o teu nome
nas outuras do Pórtico da Gloria
pra que falen os anxos con un home
que leva a patria enteira na memoria.

Unha nova Galicia sen cadea,
que non exportará máis sangue humán
nin asoballará unha man allea:

Unha Galicia nova, a de mañán,
que xa vén alborando, xa clarea,
no peito arrolará teu soño irmán.

LORENZO VARELA,
Feito para o libro *Castelao na voz dos poetas*,
de Edicións do Castro, (1969)

Lectura

Lance terceiro. Escena I

Fondo negro e chan negro. Aparece Pimpinela sentada, coa nai á súa dereita e o pai á súa esquerda.

NAI: Anda Pimpinela! Anda miña variña de abelao!

PIMPINELA: Non!

NAI: Non reparas na que che espera se te casas con ese cuspe? Vivires nunha terroeira como esta, andares coma min. Chegares do traballo feita un esterco, sen roupa que mudar, sen frescuriña para botares no xergón de casulo...

PIMPINELA: Non!

NAI: Ai, meu caravel de cera! ¡Ai, como te deixaches rular por un pito cairo! ¡Ai de ti, se non te coutas! Andarás sempre co corazón enloitado, sen pan no forno, sen lume na lareira, sen estrume na corte. Mirrada de frío e chuchada de fame.

O PAI: Faille caso a túa nai, Pimpinela!

PIMPINELA: Non!

NAI: Esvaeranse as cores que che pintou Noso Señor á mantenta. Deixarás de ser mazán e cereixa. Trocaraste nun figo merado. Cuberta de remendos, torrada pola raxeira, a fuxires dos espellos para non verte. En troques...

PAI: En troques, se lle pos cara ao señor Fuco...

PIMPINELA: Non!!

NAI: Que dis, toliña! Quen te cegou para non veres a regalía do mundo? Quen che botou terra nos ollos? Esperta!

PIMPINELA: Non!

PAI: Queres ser un baldreu coma moitas?

NAI: Quérenche poñer brincos de ouro e ti queres piollos de miseria! Quérenche dar onzas recortadas e

prefires lixos do ar! Ai, miña flor da gala, abre os ollos! Xa quixeran as fillas dos máis principais!

PAI: Xa quixeran elas!

PIMPINELA: Non!

NAI: Terías unha casa de vinte fiestras e unha solaina; terías criadas e criados ao teu servizo; terías fartura de pan, de viño e de todo canto pode dar a terra.

PAI: Dúas xuntas de bois e sete vacas.

NAI: Arderían carballos enteiros para que a túa parrumeira botase fume e o señor Fuco cegaríase coa túa fermosura.

PAI: E todos sairíamos desta probeza.

NAI: Arcas acuguladas de lenzo, almarios cheos de roupa, e ti a rir sempre coma se foses unha fidalga. ¡Anda meu luceiro!

PAI: E que diaño! O señor Fuco é un vello e cando lle chegue a súa hora, xa verás ti como chaman na túa porta os mellores mozos da parroquia.

NAI: O señor Fuco é un home de ben e anda ceguiño por ti, ¡e valo desprezar, meu corazón!

O pai volve a tusir para impor respecto.

NAI: Serás quen de desbotares o consello de teus pais? Unha filla tan boa coma ti...! Deixa ese mozo, Pimpinela! [...] Boeno, miña filliña, boeno. Xa o pensarás mellor. [...] Compara, miña filla, e cavila no que che espera con un e co outro. Dunha banda, o rir, e da outra, o chorar.

PAI: O día e a noite. O pan e a fame. Escolle!

CASTELAO, *Os vellos non deben de namorarse* (1941)

